

ומה שנאמר (דה"י שם) שאחרי אחיתופל 'בְּנִיהוּ בְּן יְהוֹדָע', זה
 סְנֵה־רֵדִין - הכוונה לבית דין הגדול, שהרי בניהו בן יהוידע היה ראש
 הסנהדרין. ומה שנאמר בהמשך הכתוב (שם) 'וְאֶבְיָתָר', אלו אֲוִירִים
 וְתוֹמִים - הכוונה לאורים ותומים שהיה דוד שואל בהם על ידי
 אביתר. וכן הוא אומר - ויש ללמוד דבר זה מהנאמר (שמואל ב' כ"ב)
 'וּבְנֵיהוּ בְּן יְהוֹדָע עַל הַכְרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי' - בניהו בן יהוידע היה
 קודם לאורים ותומים שנקראים 'כְּרֵתִי' ו'פְּלֵתִי', והיינו שמתחילה
 נטילים רשות מהסנהדרין, ורק לאחר מכן שואלים באורים ותומים
 האם יצליחו, ואם כן בהכרח שאביתר שהוזכר בפסוק הראשון (דה"י
 שם) לאחר בניהו. הוא הכהן ששואלים על ידו באורים ותומים.
 מברר לב רב יוסף: וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמֵם של האורים ותומים 'כְּרֵתִי'
 ו'פְּלֵתִי'. ומבאר: הם נקראים 'כְּרֵתִי' משום שְׁבוֹרְתֵים - חותכים את
 דְּבָרֵיהֶם, שאומרים דברים חתוכים וגמורים, שלא ישתנו בשום אופן.
 ונקראים 'פְּלֵתִי' משום שְׁמוֹפְלָאִים בְּדַבְרֵיהֶם - דבריהם נאמרים
 בדרך נס ופלא.
 מסיים רב יוסף: וְאַחַר כֵּן - ורק לאחר סדר ההתייעצות הנזכר,
 הוזכר בפסוק (דה"י שם) 'שֶׁר צָבָא לְמַלְכָּא [שהוא] יוֹאֲב', שהוא מוליך
 בפועל את אנשי המלחמה.
 הגמרא מביאה מקור למה שנאמר לעיל (א), שכינור היה תלוי מעל
 מיטתו של דוד וזקיה מעוררה: אֲמַר רַב יַצְחָק בַּר אֲדָא, וְאֲמַרִי לֵה -
 ויש אומרים, שדבר זה אֲמַר רַב יַצְחָק בְּרִיהַ דְּרַב אִיבִי, מֵאֵי קְרָא -
 היכן נרמז בפסוק שהיה דוד המלך מתעורר על ידי כינור, שנאמר
 בדברי דוד המלך (תהלים ט"ו) 'עוֹרָה כְּבוֹדִי עוֹרָה הַנְּבֵל וְכִנּוֹר אֲעִירָה
 שֶׁחַר', ויש לדרוש פסוק זה כך, 'עוֹרָה [התעורר] כְּבוֹדִי, ואל
 תתכבד בשינה כשאר המלכים, 'עוֹרָה' הער אותי אתה 'הַנְּבֵל וְכִנּוֹר'
 התלוי על מיטתי, 'אֲעִירָה שֶׁחַר' אני מעיר את השחר, כלומר, קם
 לפני השחר, ואיני כשאר מלכים שהשחר קודם לקימתם ומעוררם.
 הגמרא מביאה תירוצים נוספים על הקושיא שהקשתה לעיל (א),
 כיצד יתכן שדוד המלך ידע מתי חצות, הרי אפילו משה רבינו לא
 ידע זאת: רַבִּי יוֹרְאָא אֲמַר לֵישֵׁב את הקושיא, מִשָּׁה לְעוֹלָם הָיָה יָדַע
 - באמת משה רבינו ידע מתי חצות, וְדָוִד נָמִי הָיָה יָדַע - וגם דוד
 ידע מתי חצות, ולא היה צורך כינור לכך. ואם תשאל, בֵּינָן דְּדָוִד -
 הָיָה יָדַע מתי חצות, כְּנֹר לָמָּה לִיָּה - מדוע היה צריך להעמיד
 הכינור באופן זה, שינגן בחצות. יש ליישב, שהוצרך לעשות כן
 לְאַתְעוּרִי מִשְׁנֵתִיָּה - כדי שהכינור יעיר אותו משנתו. ואם תשאל,
 בֵּינָן דְּמִשָּׁה הָיָה יָדַע מתי חצות, לָמָּה לִיָּה לְמִימְרָ - מדוע הוצרך
 לומר 'בְּחֻצוֹת', הרי יכל לומר 'בחצות' כפי שאמר לו הקב"ה. יש
 ליישב, שִׁמְשָׁה קָסְבָר - סבר שיש לחשוש, שְׁמָא יַעֲזוּ אֲצִמְנִינִי
 [החוזים בכוכבים של] פְּרָעָה, וקודם שיגיע זמן חצות יהיו סבורים
 שהגיע הזמן, ויראו שהמכה עדיין לא הגיעה, וְיֵאמְרוּ, מִשָּׁה בְּרֵאִי
 [אדם הממציא דברים מליבו] הוּא. וכדי שלא יאמרו כן אמר משה
 'בחצות' שהוא לשון מטופק. דֹּאֲמַר מַר - וכפי ששינו במסכת דרך
 ארץ (ו'ט"א פ"א), לְמַד לְשׁוֹנָה לומר 'איני יודע', שאם לא תהיה רגיל
 לומר כן, יש לחשוש שְׁמָא תִתְבַּרְה - תאמר דברים שנראים כאינם
 נכונים, וְתִתְאַחֵז - ותהיה נתפס ונכשל בדבריך.
 עוד מיישבת הגמרא: רַב אִשֵּׁי אֲמַר, באמת משה רבינו ידע מתי
 חצות, ומה שאמר 'בחצות' אינו מחמת הספק, אלא משום שכאשר
 משה אמר זאת, בְּפִלְגָא אֲוִרְתָא דְתִלְיָבָר - בחצות הלילה שאחר
 שלשה עשר בניסן, נִגְיָה אֲרַפְסָר - שלמחרת יאיר יום ארבעה עשר
 בניסן, הָיָה קָאִי - היה עומד משה ואומר כן, וְהָיָה קֶאֱמַר מִשָּׁה
 לְיִשְׂרָאֵל, אֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְמַחַר בְּחֻצוֹת הַלַּיְלָה בִּי
 הֵאֱדָנָא - מחז בזמן שהוא כמו חצות לילה זה שאנו עומדים בו
 עכשיו, בזמן זה בדיק 'אֵינִי יוֹצֵא בְתוּךְ מִצְרַיִם'.
 הגמרא מביאה מאמר נוסף. בענין שעת קימתו של דוד המלך, וגודל
 חסידותו: נאמר בתהלים (פ"א א-ג) 'תִּפְלָה לְדָוִד וְגו' שְׁמָרָה נַפְשִׁי בִּי
 חֶסֶד אֲנִי. ויש להבין מדוע קרא לעצמו חסיד. ונחלקו לְוִי וְרַבִּי
 יַצְחָק בביאור הדבר.
 חד [אחד מהם] אֲמַר, כֵּן אֲמַר דָּוִד לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ

שֶׁל עוֹלָם, וכי לא חסיד אֲנִי, שְׁכַל מַלְכֵי מוֹרָה וּמַעֲרַב יִשְׁנִים עַד
 שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת - עד השעה השלישית שבוים, וְאֲנִי איני כמותם, אלא
 'חֻצוֹת לַיְלָה אֶקוֹם לְהוֹדוֹת לָךְ' (שם ק"ט א).
 וְאִידֶךָ - והשני ביאר, שֶׁכֵּן אֲמַר דָּוִד לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ
 שֶׁל עוֹלָם, וכי לא חסיד אֲנִי, שְׁכַל מַלְכֵי מוֹרָה וּמַעֲרַב יוֹשְׁבִים
 אֲנִי וְהוֹדוֹת אֲנִי וְהוֹדוֹת - חבורות חבורות ועוסקים כְּכַבּוֹדִים, וְאֲנִי איני עוסק
 בכבודי, אלא אדרבה, יָדִי מְלוֹכְכֹתוֹת בְּךָם שֶׁהֵנִישׁ מראות לי, כדי
 שאבדוק אם הוא מהמראות הטמאים משום נדה, וְיָדִי מְלוֹכְכֹתוֹת
 בְּשִׁפְרִי - עור ולד, וּבְשִׁפְרֵאִי - מין לבוש שהולד שוכב בתוכו,
 שכאשר אשה מפילה שפיר או שלי, מראים לי אותו לבדוק אם
 הוא מטמא אותה בטומאת לידה, ואני מתבזה בדברים אלו בְּרִי
 לְטַהַר אִשָּׁה לְבַעֲלָהּ.
 מוסיף דוד המלך ואומר: וְלֹא עוֹד [ולא די לי בכך] אֶלֶּא שְׁכַל מַה
 שְׁאֲנִי עוֹשֶׂה - בכל הלכה שאני מורה, אֲנִי נִמְלָךְ בְּמִפְיֵשֶׁת רַבִּי,
 וְאֲמַר לוֹ, מִפְיֵשֶׁת רַבִּי, יָפָה דְנָתִי - האם דנתתי כראוי. ובדיני
 ממונות ודיני נפשות אני מוסיף ושואל, האם יָפָה הֵייתִי, האם יָפָה
 זְבִיתִי. ובהלכות טומאה וטהרה אני שואל, האם יָפָה הֵייתִי, האם
 יָפָה טַמְאִיתִי. כך שאלתי תמיד וְלֹא בּוֹשֵׁתִי. אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרִיהַ
 דְּרַב אִיבִי, מֵאֵי קְרָא - מהו הפסוק בו נרמז ענין זה. הפסוק הוא
 (תהלים ק"ט מ"ג) 'וְאֲדַבְּרָה כְּעוֹדֵתִי בְּנֶד מַלְכִים וְלֹא אֲבוֹשׂ' - דיברתי
 דברי תורתך מול מפיבושת שהיה כמלך, ולא התביישתי בכך.
 הברייתא מבאר מדוע רבו של דוד נקרא מפיבושת: תָּנָא בברייתא,
 לֹא מִפְיֵשֶׁת שְׁמוֹ - אין זה שמו האמיתי, אֶלֶּא אִישׁ בְּשֵׁת שְׁמוֹ,
 וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ - מדוע כינו אותו מִפְיֵשֶׁת, משום שְׁהִיָּה מְבִישׁ
 פָּנָי דָּוִד בְּהִלְכָהּ. כלומר, השם 'מפיבושת' מורכב מהתיבות 'מפי
 בושת', וכינוהו כן משום שדברי הלכה שהיו יוצאים מפיו היו גורמים
 בושה לדוד, שלפעמים היה דוד טועה, והוא היה אומר לו שטעה,
 ומבייש אותו בכך. מוסיפה הברייתא: לְפִיכָךָ - בשכר זה שדוד היה
 מקטין את עצמו, וְכֵן דָּוִד וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ בְנוֹ בְּלֹאֵב, שהיה גדול בתורה
 ומכלים את פני מפיבושת ההלכה, כדלהלן.
 הגמרא מביאה שרבי יוחנן ביאר שנקרא 'כלאב' על שם מעלתו:
 וְאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא בְּלֹאֵב שְׁמוֹ - אין זה שמו האמיתי, אֶלֶּא דְנִיֵּאל
 שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ - מדוע כינו אותו בְּלֹאֵב, מפני שְׁהִיָּה מְכֹלִים
 פָּנָי מִפְיֵשֶׁת בְּהִלְכָהּ. כלומר, השם 'כלאב' מורכב מהתיבות 'כל
 אב', דהיינו 'מכלים אב', וכינוהו כן משום שהיה מכלים את פני
 מפיבושת, שהיה 'אב' בהוראות. וְעַלֵּוֹ - ועל כלאב אֲמַר שְׁלֹמֹה
 בְּחֻכְמָתוֹ (משלי כ"ט) את הדברים שהיה דוד אביו ראויו לומר, 'בְּנִי אִם
 חֶכֶם לָכֵךְ וְשִׁמְחָ לְבִי גַם אֲנִי' - בני כלאב, אם החכמת כל כך עד
 שבידך להכלים את מפיבושת, אשמח גם אני על כך שזכיתי לכן
 כמותך, בשכר ההכלמה שהוא הכלים אותי. וְאֲמַר - ועוד אמר
 שלמה (שם כ"א) על כלאב, 'חֶכֶם [התחכם] בְּנִי וְשִׁמְחָ לְבִי, וְאֲשִׁיבָה
 הוֹרְפֵי דְרָךְ' - על ירך אוכל להשיב דברים למי שחזרתי אותי.
 הגמרא דנה במה שהתבאר שדוד קרא לעצמו 'חסיד'. מקשה
 הגמרא: וְדָוִד, מִי קָרִי לְנַפְשִׁיָּה - וכי קרא לעצמו 'חסיד', וְהַכְּתִיב -
 והרי כתוב שדוד אמר (תהלים כ"א) 'לֹלֵא הֵאֱמַנְתִּי לְרֵאוֹת בְּטוֹב ה' -
 בְּאֲרִצֵּי חַיִּים', כלומר, אם לא שהאמנתי שאזכה לראות בטוב ה'
 בעולם הבא, הייתי נכשל בכפירה בהשגחה ובשכר ועונש, בראותי
 שעל אף היותי צדיק אני טובל בעולם הזה. והנה על תיבת 'לולא'
 שבכתובים ישנן נקודות, שתפקידן למעט ממשמעות הכתוב, וְתָנָא
 מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי יוֹסִי - ושנינו בברייתא בשם רבי יוסי, לָמָּה נִקְוֶה -
 מדוע יש נקודות על תיבת 'לולא', כדי למעט את משמעות הכתוב,
 ולומר שדוד היה ברור לו שיזכה לראות טובות ה', בעולם הבא. וכך
 אֲמַר רָבִי לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, מוֹכַחַת אֲנִי
 בְּךָ שְׁאֵתָה מְשַׁלֵּם שְׁכָר טוֹב לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא, אֲבָל אֲנִי יוֹדֵעַ
 אִם יֵשׁ לִי חֵלֶק בְּיָהֳרָם, אִם לֹא. ואם דוד לא ידע אם יש לו חלק
 אפילו עם הצדיקים, שהם פחותים מהחסידים, כיצד קרא לעצמו (שם)
 'חסיד', כמבואר לעיל.
 מתרצת הגמרא: באמת היה ברור לדוד שהוא חסיד, ומה שהסתפק

המשך ביאור למס' ברכות ליום ראשון עמ' א

1 האם יהיה לו חלק עם הצדיקים, הוא משום שחשש שִׁמְאָ יחטא,
 2 ויגרום הַחֲטָא שלא יזכה לכך.
 3 מוסיפה הגמרא: תירוץ זה הוא בְּדַרְבֵי יַעֲקֹב בַּר אִידִי – כפי שתירץ
 4 רבי יעקב בר אידי קושיא אחרת. דְּרַבֵי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רָמִי – הקשה
 5 סתירה בכתובים, פְּתִיב שֶהֲקַב"ה אמר ליעקב אבינו בחלום, כשהיה
 6 בדרכו לבית לבן (בראשית כח טו), 'וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשֹׁמְרֵתֶיךָ כְּכֹל
 7 אֲשֶׁר תִּלְדְּךָ, וּבְתֵיבַי בחזרתו מבית לבן קודם שנפגש עם עשיו (שם לב
 8 ח) 'וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד, ומדוע פחד יעקב, הרי הקב"ה הבטיח לו
 9 שישמור עליו. ותירץ רבי יעקב בר אידי, שיעקב אָמַר לעצמו, שִׁמְאָ
 10 לאחר ההבטחה חטאתי, ויגרום הַחֲטָא שההבטחה לא תתקיים.
 11 הגמרא מביאה ברייתא שמבואר בה כתירוץ זה, שחטא יכול לגרום
 12 שהבטחה לא תתקיים: בְּדַתְנַיָא בברייתא, נאמר בשירת הים (שמות טו
 13 טז), 'עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ ה', עַד יַעֲבֹר עִם זֹו קְנִיית', ודורשת הברייתא
 14 את כפילות הלשון כך, מה שנאמר 'עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ ה', זֹו בִּיאָה
 15 רְאִשׁוֹנָה שבאו ישראל לארץ בימי יהושע, ומה שנאמר 'עַד יַעֲבֹר
 16 עִם זֹו קְנִיית', זֹו בִּיאָה שְׁנִייה שבאו ישראל לארץ, כשחזרו מגלות
 17 בבל בימי עזרא. מִכָּאֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, רְאִוִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַיעֲשׂוֹת
 18 [–שייעשה] לָהֶם נֶם כשעלו לארץ בִּימֵי עֲזָרָא, שיעלו בעל כרחם של
 19 מלכי פרס, ולא יהיו משועבדים למלכות, בְּדַרְדֵּךְ שְׁנַעֲשֶׂה לָהֶם נס זה
 20 בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, שהרי בפסוק זה הוקשו שתי העליות יחד, אֶלָּא

21 שְׁנַגְרָם הַחֲטָא – גרמו עוונותיהם בימי עזרא, ולא עלו ביד רמה, אלא
 22 הלכו לארץ ישראל רק בהסכמת כורש, וכל ימי מלכי פרס וכורש,
 23 אחשורוש ודריוש האחרון היו משועבדים להם. ומבואר מכך,
 24 שלפעמים החטא גורם שהבטחה לא תתקיים, כפי שהיה באמת בימי
 25 עזרא.
 26 במשנה נשנו שלש דעות אודות סוף זמן קריאת שמע של ערבית: א.
 27 לדעת רבי אליעזר, עד סוף האשמורה הראשונה, שהוא בשליש
 28 הלילה. דעתו היא שמה שנאמר בתורה שיש לקרוא את קריאת
 29 שמע 'בשכבך' (דברים ו ז), פירושו בזמן שבני אדם הולכים לשכב,
 30 כאשר זה מקדים וזה מאחר. ב. לדעת רבן גמליאל, עד שיעלה עמוד
 31 השחר. לדעתו, פירוש 'בשכבך' הוא לכל זמן השכיבה, שהוא כל
 32 הלילה. ג. לדעת חכמים, עד חצות הלילה. טעמם יתבאר בסוגייתנו.
 33 שנינו במשנה: וְחֲכָמִים אֹמְרִים, זמן קריאת שמע הוא עַד חֲצוֹת.
 34 הגמרא דנה בביאור טעמם של חכמים. שואלת הגמרא: חֲכָמִים
 35 כְּמָאֵן סְבִירָא לָהֶו – כדעת מי הם סוברים בפירוש דברי התורה
 36 לקרוא קריאת שמע 'בשכבך', אִי פְּרָבִי אֲלִיעֶזֶר סְבִירָא לָהֶו – אם
 37 הם סוברים כרבי אליעזר, ש'בשכבך' פירושו בזמן שבני אדם הולכים
 38 לשכב, לִימְרוּ [–שיאמרו] פְּרָבִי אֲלִיעֶזֶר, שזמן קריאת שמע הוא רק
 39 עד סוף האשמורה הראשונה, שהרי ודאי שכל מי שדעתו לישן
 40 בלילה, הולך לשכב בתוך זמן זה בלבד.

59 שחלקו בכבדא.
 60 מבאר הגמרא: איבעית אימא שחלקו בכבדא, דרבי יוחנן סבר,
 61 גאולה מאורתא נמי הוי - גם בליל פסח היתה גאולה לישראל
 62 ממצרים, שכבר בלילה נתנו להם המצרים רשות לצאת, אלא
 63 שגאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא - גאולה מעולה
 64 ושלמה לא היתה עד הבוקר. כיון שהיתה גאולה גם בלילה, על כן
 65 יש לסמוך גאולה לתפילה גם בלילה. ורבי יהושע בן לוי סבר, בין
 66 דלא הויא אלא מצפרא - כיון שלא היתה הגאולה עד הבוקר, שרק
 67 בבוקר יצאו ממצרים, לא הויא גאולה מעלייתא - אין גאולת הלילה
 68 נחשבת גאולה מעולה ושלמה, ועל כן אין צורך בלילה לסמוך
 69 גאולה לתפילה.
 70 ממשיכה הגמרא: ואיבעית אימא קרא - ואם תרצה תאמר שחלקו
 71 בדרשת הכתוב, ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב - שנאמר
 72 בפרשת קריאת שמע (דברים 10) 'בשכבך וּבקומך', ובכך נחלקו, רבי
 73 יוחנן סבר, פסוק זה מקיש שכבה לקומה, מה - כשם שבזמן
 74 הקומה הסדר הוא קריאת שמע ואחר כך תפלה, שהרי בשחרית
 75 הכל מודים שצריך לסמוך גאולה לתפילה, אף בזמן שכבה נמי
 76 תחילה קריאת שמע ואחר כך תפלה. ואילו רבי יהושע בן לוי סבר
 77 שיש לדרוש כך, הפסוק מקיש שכבה לקומה, מה בזמן קומה
 78 קריאת שמע נאמרת סמוך לזמן שהאדם שוכב במטתו, והיינו שהיא
 79 נאמרת קודם התפילה וצריך היא קרובה ממנה לשינתו, אף בזמן
 80 שכבה נמי - גם כן, צריך שתהא קריאת שמע נאמרת סמוך
 81 למטתו, והיינו לאחר התפילה, שעל ידי כך היא קרובה לשינתו יותר
 82 מן התפילה.
 83 הגמרא מקשה על רבי יוחנן: מתיב - הקשה מר בריה דרבנא, שנינו
 84 במשנה (להלן 10), בערב מברך האדם שתיים לפניו - שתי ברכות
 85 לפני קריאת שמע, שהם 'מעריב ערבים' ו'אהבת עולם', ושתיים
 86 לאחריה, והם 'גאל ישראל' ו'השכיבנו'. ואי אמרת בעי לסמוך -
 87 ואם אמרת שצריך לסמוך גאולה לתפילה גם בערבית, הא לא קא
 88 סמך - לומר אינו סומך גאולה לתפילה, דהא בעי למימר - שהרי
 89 עליו לומר את ברכת 'השכיבנו' לאחר ברכת 'גאל ישראל', כמבואר
 90 במשנה, וברכה זו מפסיקה בין גאולה לתפילה, והבכור שבערבית
 91 אין צורך לסמוך גאולה לתפילה, וכדברי רבי יהושע בן לוי.
 92 מתרצת הגמרא: אמרי - אמרו בני הישיבה, בין דתקינו רבנן - כיון
 93 שתיקנו חכמים לומר 'השכיבנו', בגאולה אריכתא דמיא - הרי זו
 94 כגאולה ארוכה, כלומר, ברכה זו היא כהמשך לברכת 'גאל ישראל',
 95 ואף שהיא נאמרת בינה לתפילת העמידה, עדיין נחשב הדבר
 96 שהמתפלל סומך גאולה לתפילה.
 97 מוכיחה הגמרא כתירוץ זה: דאי לא תימא הכי - שאם לא תאמר
 98 כן, אלא תאמר שאכן מוכח מכאן שבערבית אין צורך לסמוך גאולה
 99 לתפילה וכדברי רבי יהושע בן לוי, הלא גם בשחרית קשה, דכי מציי
 100 סמיך - כיצד יכול אדם לסמוך גאולה לתפילה, והא אמר רבי יוחנן,
 101 בתחלה - לפני התפילה אומר המתפלל 'ה' שפתי תפתח ופי נגיד
 102 תהלתך' (תהלים נא יז), ולבסוף - ולאחר התפילה הוא אומר 'היו
 103 לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה' צורי וגאלי' (תהלים יט טו), וכיון
 104 שהוא מפסיק בין ברכת גאל ישראל לתפילה בפסוק 'ה' שפתי
 105 תפתח', אינו סומך גאולה לתפילה, והלא הכל מודים שבשחרית יש
 106 לסמוך גאולה לתפילה. אלא בהכרח עלינו לומר, שהתם בשחרית,
 107 בין דתקינו רבנן למימר - כיון שתיקנו חכמים לומר לפני התפילה
 108 את הפסוק 'ה' שפתי תפתח', בתפלה אריכתא דמיא - הרי זו
 109 כתפילה ארוכה, שהפסוק הוא חלק מהתפילה, ונמצא שסמך גאולה
 110 לתפילה, ואם כן הלא נמי - גם כאן, בערבית, בין דתקינו רבנן
 111 למימר 'השכיבנו', בגאולה אריכתא דמיא, ונמצא שסמך גאולה
 112 לתפילה.
 113 הגמרא מביאה ענין נוסף, שהמקיים אותו הוא 'בן העולם הבא': אמר
 114 רבי אלעזר (אמר רבי) [בר] אבינא, כל האומר את המזמור (תהלים
 115 קמ"ד) 'תהלה לך ה' והמכונה 'אשרי' בכל יום שלש פעמים, מוכתה
 116 לו שהוא בן העולם הבא.

1 ואי ברבן גמליאל כבדא להו - ואם חכמים טוברים כרבן גמליאל,
 2 ש'בשכבך' פירושו כל זמן שבני אדם שוכבים, והיינו כל הלילה,
 3 למרו (-שיאמרו) ברבן גמליאל, שאפשר לקרוא קריאת שמע עד
 4 שיעלה עמוד השחר.
 5 משיבה הגמרא: לעולם חכמים ברבן גמליאל כבדא להו במשמעות
 6 הכתוב 'ובשכבך', ומן התורה אפשר לקרוא קריאת שמע עד עלות
 7 השחר, והא דקא אמרי - ומה שאמרו שזמנה רק עד הצות, הוא
 8 גזירה שגזרו בריה דהרחיק את האדם מן העבירה, שלא רצו שישמך
 9 על כך שיש לו שהות לקרוא כל הלילה, שחששו שמא על ידי כך
 10 יעבור הלילה לגמרי ויפסיד את זמן קריאתה.
 11 הגמרא מביאה ברייתא בה מבואר שזהו טעמם של חכמים, וכן
 12 מבואר בה מזהו החשש האמור: בדתניא - כפי ששינוי בברייתא,
 13 חכמים שציוו לקרוא קריאת שמע קודם חצות, עשו בכך פיג
 14 לדבריהם, והיינו שאמרו זאת ברי שלא יהא אדם מהלך וקא מן
 15 השדה בערב, ובדרכו הוא אומר לעצמו, אלה לביתי ואוכל קימא
 16 ואשתה קימא ואישן קימא, ואחר כך אקרא קריאת שמע
 17 ומתפלל, ומתוך שהוא עושה כן חוספתו שינה, ונמצא שהוא ישן
 18 כל הלילה, ואינו קורא קריאת שמע ואינו מתפלל. ולכן אמרו חכמים
 19 שיש לקרוא קריאת שמע קודם חצות, שעל ידי כך אין לחשוש
 20 שקודם קריאת שמע יאכל וישן ותחטפו שינה עד הבוקר, שמתוך
 21 שזמן קריאתה מוקדם, הוא נמנע מלאכול ולישון קודם הקריאה
 22 שמא על ידי כך יעבור זמנה.
 23 מוסיפה הברייתא: אבל הדרך הראויה היא, שאדם בא מן השדה
 24 בערב, ומיד הוא נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות בתורה
 25 שבכתב קורא, ואם רגיל לשנות משניות שונה, וקורא קריאת שמע
 26 ומתפלל, ולאחר מכן הולך לביתו ואוכל פתו ומברך ברכת המזון.
 27 מסיימת הברייתא: וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.
 28 שואלת הגמרא: מאי שנא בכל דוקתא - במה שונה הדבר בכל
 29 מקום שנאמרו בו גזירות חכמים, דלא קתני חייב מיתה - שלא שנינו
 30 שם שהעובר עליהן חייב מיתה, ומאי שנא חכמי דקתני - ואילו כאן
 31 שנינו שהעובר על דבריהם חייב מיתה.
 32 הגמרא מתרצת שני תירוצים: איבעית אימא - אם תרצה תוכל
 33 ליישב זאת כך, דווקא כאן הוצרכה הברייתא להזהירו יותר מבשאר
 34 מקומות, משום דאיכא אונס שינה, כלומר, בענינו יש לחשוש
 35 שמחמת עייפותו יעבור על דברי חכמים וישן קודם קריאת שמע,
 36 ולכן הוצרכו להזהירו יותר. ואיבעית אימא - ואם תרצה תוכל
 37 ליישב, מה שנאמר בברייתא שכל העובר על דברי חכמים חייב
 38 מיתה, מוסב על מה שנאמר קודם ומתפלל, ובאה הברייתא לאפוקי
 39 ממאן דאמר - להוציא מדעת האומר (להלן 10) שתפלת ערבית היא
 40 רק רשות, קא משמע לן דחובה - משמיעה לנו הברייתא שתפילת
 41 ערבית היא חובה, והעובר על כך חייב מיתה.
 42 אמר מר - הובא לעיל בברייתא, אדם בא מן השדה בערב, קורא
 43 קריאת שמע תחילה ואחר כך מתפלל.
 44 בתפילת שחרית יש לסמוך 'גאולה' לתפילה, דהיינו לסמוך את
 45 הברכה האחרונה של קריאת שמע, ברכת 'גאל ישראל', לתפילת
 46 העמידה, ולא להפסיק ביניהם. הגמרא דנה האם גם בערבית יש
 47 לסמוך גאולה לתפילה. אומרת הגמרא: ברייתא זו מסייע ליה
 48 (-מסייעת לו) לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן, איזהו בן העולם הבא,
 49 זה הפוסק ברכת גאולה (-גאל ישראל) של ערבית, לתפלה
 50 (-לתפילת העמידה) של ערבית. ואילו רבי יהושע בן לוי אומר,
 51 תפילות באמצע תקנום - חכמים תיקנו את כל תפילות היום בין
 52 קריאת שמע של שחרית לקריאת שמע של ערבית, והיינו שיש
 53 להתפלל ערבית ואחר כך לקרוא קריאת שמע. ומלשון הברייתא
 54 'קורא קריאת שמע ומתפלל', מבואר כדברי רבי יוחנן שיש להקדים
 55 קריאת שמע לתפילה, ושלא כדברי רבי יהושע בן לוי.
 56 מבררת הגמרא: במאי קא מפלגי - במה נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע
 57 בן לוי. משיבה הגמרא: אי פעית אימא קרא - אם תרצה תאמר
 58 שנחלקו בדרשת הכתוב, ואיבעית אימא - ואם תרצה תאמר

36 הגמרא מביאה דבר נוסף שאמר רבי אלעזר בר אבינא: **אָמַר רַבִּי**
 37 **אֶלְעָזָר בַּר אַבִּינָא**, גְּדוּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמִיכָאֵל – על המלאך מיכאל,
 38 **וְיִתֵּר מִמֶּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּגַבְרִיאֵל**, דְּאִילוּ בְּמִיכָאֵל בְּתִיב בַּנְּבוּאוֹת
 39 ישעיהו (ישעיהו א) **וַיַּעַף אֱלֹהִים אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים**, ומשמע שהוא עף
 40 ועושה שליחותו בפריחה אחת, ואינו צריך לנחש בינתיים, **וְאִילוּ לִגְבִי**
 41 **גַּבְרִיאֵל בְּתִיב** בדברי דניאל, לאחר שהתוודה על חטאי ישראל
 42 והתפלל על בנין ירושלים והמקדש (דניאל ט כא), **וַיַּעֲוֹד אֲנִי מְדַבֵּר**
 43 **בַּתְּפִלָּה**, וְהֵאֵישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחֻזֹן בְּתַחֲלָה מוֹעֵף בַּיַּעַף וְגו'
 44 נָגַע אֵלַי בְּעֵת מִנְחַת עֶרֶב, וּמֵהַכְּפִלוֹת 'מוֹעֵף בַּיַּעַף' יֵשׁ לַלְמוּד
 45 שגבריאל עף בשתי פריחות.
 46 מבררת הגמרא: **מֵאִי מְשַׁמְעֵ דְהָאֵי אֶחָד** – מהיכן משמע שאותו
 47 אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים' המוזכר בפסוק הראשון, **מִיכָאֵל הוּא**. משיבה
 48 הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אֲתֵיָא – דבר זה נלמד בגזירה שוה
 49 מהתיבות 'אֶחָד' 'אֶחָד' 'תִּיב הֵבָא' – כאן כתוב **וַיַּעַף אֱלֹהִים אֶחָד מִן**
 50 **הַשְּׂרָפִים**, וּבְתִיב הֵתָם – וכתוב שם, בספר דניאל (יג א), שהמלאך
 51 גבריאל אמר לדניאל, שהשר של פרס שבשמים נלחם עמו וביקש
 52 שהפרסים ימשיכו לשעבד את ישראל, והוסיף **וְהִגִּה מִיכָאֵל אֶחָד**
 53 **(מִן) הַשְּׂרָפִים הָרְאוּשִׁימִים** (–החשובים) **כִּיָּא לְעוֹרֵנִי** שלא תתקבל
 54 בקשתו של שר מלכות פרס. וכשם שה'אחד' המוזכר בפסוק האחרון
 55 הוא מיכאל, כך ה'אחד' המוזכר בפסוק הראשון הוא מיכאל.
 56 הגמרא מביאה ברייתא המוסיפה דברים בענין זה: **הֵבָא** – שנינו
 57 בברייתא, **מִיכָאֵל עָף בְּפִרְיָחָה אֶחָת**, גַּבְרִיאֵל עָף בְּשְׂתֵימִים – בשתי
 58 פריחות, אֲלֵיָהוּ הִנְבִּיאַ עָף בְּאַרְבַּע פְּרִיחוֹת, וּמִלְאֵךְ הַמּוֹת עָף בְּשִׁמְנֵה
 59 פְּרִיחוֹת. וּבְשִׁעֵת הַמִּנְפָּה מֵאֵךְ הַמּוֹת פּוֹרַח בְּפִרְיָחָה אֶחָת.
 60 הגמרא מביאה מימרא בענין חובת קריאת שמע שעל המטה: **אָמַר**
 61 **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי**, אַף עַל פִּי שֶׁקָּרָא אֶדָם קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֲרִיבֵית
 62 כְּבִית הַכְּנֻסֵת, מִצִּיּוֹה עָלָיו לְשׁוּב וּלְקִרְוֹתוֹ עַל מִטָּתוֹ, קוֹדֵם שִׁישָׁן.
 63 **אָמַר רַבִּי יוֹסִי**, מֵאִי קָרָא – מאיזה מקרא יש ללמוד ענין זה, שנאמר
 64 (תהלים ד ה) **רְגִזוּ וְאֵל תַּחֲטְאוּ אֲמָרוּ בְּלִבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדוּמוּ**
 65 **סִלְה'**. ויש לדרוש את המקרא כך, 'אמרו בלבבכם, אמרו את קריאת
 66 שמע שנאמר בה התיבות 'על לבבך', ואימתי תאמרו זאת, 'על
 67 משכבכם', על מטחכם, ולאחר מכן 'ודומו סלה', תהיו דוממים
 68 בשינה.
 69 **אָמַר רַב נְחֻמִּי**,

1 מבררת הגמרא: **מֵאִי מְשַׁמְעָא** – מה טעם הדבר, כלומר, מה היא
 2 מעלת מזמור זה שהאומרו מובטח שהוא בן העולם הבא. **אֵילִימָא**
 3 **מְשׁוּם דְאֵתֵיָא** – אם נאמר שמעלתו היא בכך שפסוקיו מסודרים
 4 בְּסֵדֵר אוֹתוּיּוֹת הַאֲלֵ"ף בִּי"ת, שהפסוק הראשון מתחיל באות אל"ף
 5 והפסוק שאחריו בבי"ת וכן הלאה, ונמצא שהוא מסדר את שבתו של
 6 הקב"ה בכל האותיות, אם כן יש להקשות, **נִימָא** – שיאמרו את
 7 המזמור (תהלים קט) **'אֲשֶׁר תִּמְיַמִּי דְרָד'**, דְאֵתֵיָא בְּתִמְנִיא אִפִּין –
 8 שבא בו סדר זה שמונה פעמים, שמונה פסוקים המתחילים באות
 9 אל"ף, לאחר מכן שמונה פסוקים המתחילים באות בי"ת, וכן הלאה
 10 עד לסיום האל"ף בי"ת. **אֵלָא** שְׂמָא נֶאֱמַר שֶׁטַעַם מַעֲלַת הַמְּזֻמָּר
 11 'תהלה לדוד' הוא מְשׁוּם דְאֵתֵיָא בִּיה – שיש בו את הפסוק (שם קמח טו)
 12 **'פּוֹתַח אֶת יָדָךְ וּמְשַׁבֵּעַ לְכָל חַי רִצּוֹן'**, שהוא שבח גדול, שהקב"ה
 13 מְכִין מְזוּן לְכָל בְּרִיָה. אֵךְ גַּם עַל כֵּךְ יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, נִימָא – שיאמרו את
 14 המזמור שנקרא 'הַלֵּל הַגְּדוֹל' (מזמור ה'ודו לה' פי טוב פי לעולם
 15 חֲסִדוֹ. הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ' וגו' (שם קלח), שגם בו יש
 16 שבח זה, דְּבְתִיב בִּיה (פסוק ביה) **'נִוְתַן לָהֶם לְכָל בְּשָׂר'**.
 17 מסיקה הגמרא: **אֵלָא** טַעַם הַדְּבַר שֶׁהָאֹמֵר תְּהִלָּה לְדוּד מוּבְטָח הוּא
 18 בן העולם הבא, מְשׁוּם דְאֵתֵיָא בִּיה תְּרֵיָא – שיש במזמור זה שתי
 19 מעלות אלו, שנסדר לפי סדר האל"ף בי"ת, ושיש בו שבח הכנת מזון
 20 לכל חי.
 21 לאחר שהתבאר שפסוקי המזמור 'תהלה לדוד' נסדרו כסדר אותיות
 22 האל"ף בי"ת, מבארת הגמרא מדוע חסר בו פסוק המתחיל באות נו"ן:
 23 **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, מִפְּנֵי מַה לֹא נֶאֱמַר פְּסוּק הַפּוֹתַח בְּאוֹת נו"ן
 24 **בְּאֲשֶׁרֵי**, וְהֵינֵנוּ בְּמִזְמוֹר 'תהלה לדוד' המוזכר לעיל, **מִפְּנֵי שֶׁיֵשׁ בָּהּ**
 25 **(–באות נו"ן) מִפְּלִתָן שֶׁל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל** (הכוונה לישראל עצמם),
 26 דְּבְתִיב (עמנוס ה) **'נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם, בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל'**, ופסוק זה
 27 פוֹתַח בְּנו"ן.
 28 מביאה הגמרא: **בְּמַעֲרָבָא** (–בארץ ישראל) **מְתַרְצֵי לָהּ הֵבִי** – היו
 29 מבארים פסוק זה באופן שאין בו קללה גמורה, וכך ביארו, **'נִפְלָה'**,
 30 **'וְלֹא תוֹסִיף לְנִפְּוֹל עוֹד'**, קוּם (–קומי) **בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל'**.
 31 הגמרא חוזרת לדברי רבי יוחנן: **אָמַר רַב נְחֻמִּי בְּרַ יַצְתַּק, אִפִּילוּ הֵבִי**
 32 – אף על פי שדילג דוד על האות נו"ן משום הנפילה שבה ולא רצה
 33 לרמוזה, תוֹד יוֹד מִיד לְאַחַר מִכּוֹן וּסְמִכּוֹן בְּרִיחַת הַקֶּדֶשׁ – וכתב ברוח
 34 הקודש רמז לסמיכת הנפילה של ישראל, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפִסּוּק שֶׁלֹאֲחַר
 35 מְקוּמָה הַחֲסַר שֶׁל הָאוֹת נו"ן (שם קמח דה), **'סוּמְךָ ה' לְכָל הַנְּפִילִים'**.